

Potočka zijavka

Raziskave 1926–2012

Besedilo: dr. Boštjan Odar

Potočka zijavka sodi med jame, ki od nekdaj privlačijo človeški rod v svoj objem. Ta jama je imela posebno mesto v dojemanju sveta od pradavnine do začetka 20. stoletja. Pozoren bralec bo opazil drugačno črkovanje imena od ustaljene prakse. Srečko Brodar je ime jame črkoval Potočka zijalka v prvi objavi leta 1928. Ta zapis je od takrat prešel v splošno rabo, čeprav ni edini pravilen. Šele leta 2010 sem po naključju spoznal, da je pravilno črkovanje imena tudi Potočka zijavka (ZIJAVKA: Krajevni leksikon Slovenije III, 1976; SSKJ, 1991; Slovenski pravopis, 2001). Povsem na mestu je torej raba besede zijavka.

1926–1935

Zgodba o zijavki bi se drugače odvila, če ne bi leta 1926 v njej začel prekopavati mladi študent medicine J. C. Gross, po domače Pepi iz Bele na avstrijskem

Koroškem. Leta 1928 mu je Brodar preprečil nelegalno kopanje in odnašanje gradiva v Avstrijo. Srečko Brodar, po poklicu profesor naravoslovja na celjski gimnaziji, je nato v času počitnic vodil

izkopavanja v jami vse do leta 1935. Kljub temu da se nikoli prej ni srečal z arheološkim delom, se je izkopavanja lotil profesionalno. Jamske sedimente so delavci odstranjevali bočno, tako da se je dalo ves čas opazovati preseke plasti z vrha do dna. Ker so bila delovna orodja le kramp, lopata in samokolnica, je bila določena količina gradiva zagotovo spregledana.

V jami je Brodar dokumentiral dve veliki zgostitvi kulturnega gradiva. V sprednjem delu jame je naletel na velika kurišča, kamena orodja, piščali iz čeljustnic jamskega medveda in koščene konice. V zaključku jame je odkril 80 koščenih konic, piščali, koščeno šivanko. Medtem ko so sediment, izkapan pri jamskem vhodu, odmetavali v globel, je sediment v zadnjem delu jame do danes ostal v neposredni bližini.

Velik vhod v jama
Potočko zijavko v Olševi
Foto: Matija Turk

2004

V sklopu doktorata, v katerem sem se ukvarjal s koščeniimi konicami iz Potočke zijavke, sem želel preveriti, ali se v prekopanem sedimentu še nahajajo kulturni ostanki, ki so jih Brodarjevi delavci spregledali. Tako sva se leta 2004 z dr. Ivanom Turkom odpravila tja z namenom, da vzamem vzorec sedimenta. V dolino sem odnesel 8 litrov sedimenta, ki sem ga doma spral z vodo. Ob številnih drobcih kosti in zob je na situ s prepustnostjo enega milimetra na veliko presenečenje obležala delno ohranjena drobna klinica iz črnega roženca. Velikost klinice, še posebej njena ožina, jasno prepoznavna robna retuša in predvsem ukrivljenost, so dovolj prepričljivi za njeno umestitev med klinice tipa Dufour. Presenečenje je toliko večje, ker Brodar v zadnjem delu jame sploh ni našel kamenih orodij niti odbitkov.

Odkritje je v strokovnem merilu pomembno, saj gre za prvo tovrstno najdbo v Sloveniji, ki Potočko zijavko postavlja v širši evropski kontekst zgodnjega mlajšega paleolitika. Ta klinica je bila odbita od kamenega jedra, ki ga je Brodar pred 80 leti našel v ognjišču pred jamskim vhodom. Omeniti je potrebno, da sedimentov iz Potočke zijavke niso spirali ali sejali, niti v času Brodarjevih izkopavanj niti ob izkopavanjih v letih 1997–2000.

2012

Leta 2012 sem s podporo posameznikov in ustanov uspel organizirati izkop in prevoz sedimenta v dolino. Raziskava je potekala v dveh etapah. Med prvo smo napolnili 150 vreč s skupno težo 3000 kg. Vreče je v dolino prepeljal helikopter Slovenske vojske. Nato je sledilo mokro

spiranje, ki smo ga opravili v Solčavi ob Savinji na treh sitih. Uporabili smo dve prepustnosti: 1 mm in 3 mm. S tem smo dobili dva velikostna razreda spranega gradiva: 1–3 mm in nad 3 mm.

Zaradi oblačnega vremena se gradivo ni sušilo, tako smo še vlažnega prepeljali v Pokrajinski muzej Celje. Tam se je sušilo in čakalo na nadaljnjo obdelavo. Večje gradivo sem pregledal s prostim očesom. Pri tem je šlo za izločitev kosti, zob in kulturnih ostankov. Gradivo velikosti 1–3 mm je bilo pregledano pod binokularno lupo na Inštitutu za arheologijo. V njem so se nahajale kosti in zobje majhnih sesalcev in plazilcev. Skupna teža kostnega gradiva je znašala dobrih 44 kg.

Ovrednotenje

Kljub obsežnim arheološkim raziskavam, ki jih je vodil Brodar pred več kot 80 leti, je Potočka zijavka še vedno znanstveni izziv. To najdišče, ki sodi v sam vrh evropskega paleolitika, privablja divje kopače, ki uničujejo vse tisto, kar je za seboj pustil Brodar. Z ozirom na to smo se lotili revizijske raziskave, ki je postregla z odgovorom na vprašanje, kako natančno so kopači pod vodstvom Brodarja pregledovali izkopane sedimente. Odgovor se glasi:

zelo natančno. V 3 tonah sedimenta smo našli le dva podočnika jamskega medveda. Kosti, ki so ostale na sitih, so prelomljene in kaže, da jih Brodar namenoma ni pobral, saj očitno ni bilo smiselno v dolino nositi vseh kosti, temveč le najbolj ohranjene. Naj omenim, da je takrat dal v dolino prenesti 150 lobanj jamskega medveda poleg vsega ostalega gradiva, kar bi še danes veljalo za izjemen podvig.

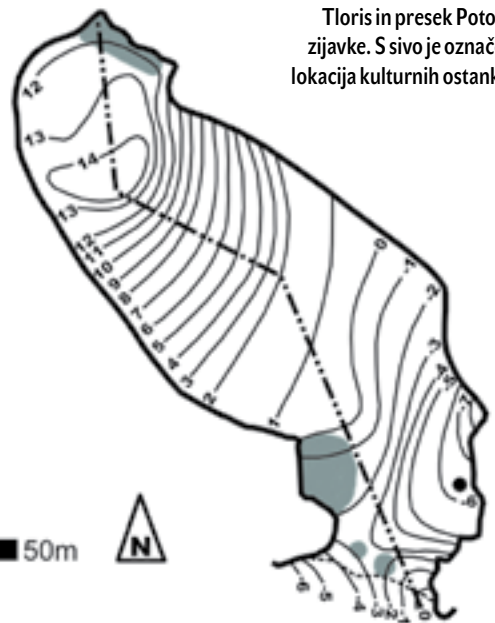
Začetniška sreča ob najdbi klinice Dufour leta 2004 ni bila naključna. Njej so se pridružile še štiri klinice istega tipa. Vse so bile verjetno odbite od istega jedra, najdenega v ognjišču. To kaže, da so bile narejene na dnevni svetlobi. Vprašanje je, zakaj so se takoj po izdelavi znašle v zaključku jame.

Ker je bilo odkritih kar 80 koščeniimi konic, ni presenetljivo, da smo naknadno odkrili še odlomke štirih in eno celo konico. Bolj je zanimiva prisotnost dveh vrst barvil v jami: rumene in rdeče. O rdeči okri je poročal že Brodar; v muzeju hranijo tudi večji kos železovega oksida iz vhodnega dela jame. Najbolj pa vzbujajo pozornost drobec snovi, ki na prvi pogled spominja na jantar. Naravoslovna preiskava bo dala odgovor, za katero snov v resnici gre. ●

Klinica Dufour je bila odbita od majhnega jedra iz črnega roženca, dolga je 1 cm.

Foto: Boštjan Odar

Tloris in presek Potočke zijavke. S sivo je označena lokacija kulturnih ostankov.

Zahvala

Raziskave v Potočki zijavki ne bi bilo brez razumevanja vodstva Pokrajinskega muzeja Celje in Oddelka za arheologijo, ki je v sklopu terenske prakse dal na razpolago svoje študente. Občina Solčava je poskrbela za dobro počutje udeležencev in za opremo za mokro spiranje. Slovenska vojska je poskrbela za helikopterski prevoz, na pomoč so priskočili člani GRS iz Kamnika in Škofje Loke. K projektu so pristopili Inštitut za arheologijo (Janez Dirjec, dr. Borut Toškan), University of Cambridge (dr. Preston Miracle) in Roemisch-Germanisches Zentralmuseum (dr. Luc Moreau).